

Studená válka

**Geneze a průběh studené války
do počátku 60. let**

Studená válka – původ pojmu

Na konci druhé světové války použil termín *studená válka* (anglicky *cold war*) anglický spisovatel a novinář **George Orwell** v eseji „You and the Atomic Bomb“ (česky doslova „Vy a atomová bomba“) vydané 19. října 1945 v magazínu *Tribune*.

Přemýšlel o světě, který je pod neustálou hrozbou jaderné války, a varoval před falešným mírem, kterému říkal „studená válka“. Tak nazýval ideologický střet mezi Sovětským svazem a západními mocnostmi.

Navíc 10. března 1946 napsal v novinách *The Observer*: „Po moskevské konferenci v prosinci položilo Rusko základy pro ‚studenou válku‘ s Británií a Britským impériem.“

Termín k popisu poválečného geopolitického napětí mezi SSSR a jeho satelitními státy na jedné straně a Spojenými státy a západoevropskými zeměmi.

Použil **Bernard Baruch**, americký finančník a prezidentský poradce. V Jižní Karolíně 16. dubna 1947 přednesl projev (napsaný žurnalistou Herbertem Swopem), kdy řekl: „Nenechme se klamat: jsme uprostřed studené války.“

Novinář Walter Lippmann termín rozšířil svou knihou *Cold War* (1947).

Studená válka - periodizace

Problém periodizace!

Počátek se těžce hledá

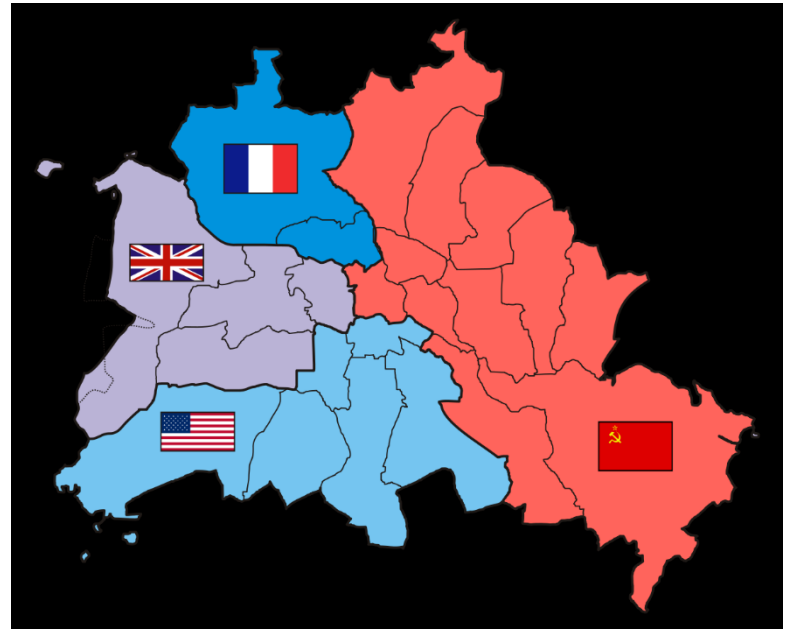
1. 1946 Fulton a projev W. Churchilla, kdy rekapituluje minulé události
2. **1947 Trumanova doktrína**
3. 1947 A. Ždanov vystupuje s koncepcemi dvou táborů, míru socialismu a války kapitalismu ve Varšavě

Konec

1. 1987-1988 Nové politické myšlení v SSSR
2. **1990 Pařížská charta pro novou Evropu**
3. 1991 rozpad VS a SSSR

Badatelské přístupy ke studené válce

1. Interpretace – příčinou je expanzivní charakter zahraniční politiky SSSR. Tradiční způsob.
2. Interpretace – příčinou je expanzivní politika USA, monopolizovaly okupaci Japonska, vyloučily SSSR z vlivu ve Francii a Itálii a rezignovaly na spolupráci se SSSR v Německu. Jedním ze zdrojů revizionizmu, kromě neomarxismu, je i gaullismus, který tvrdí, že instituce západního světa jsou přizpůsobovány americkým potřebám.
3. Interpretace – jde o logické vyústění existence pouze dvou velmocí. Neklade důraz na chování mocností ale na strukturu systému.
4. Jde o přirozený důsledek existence kapitalismu, který plodí války. Marxistická interpretace.

Fulton – W. Churchill

„Od Štětína na Baltu až po Terst na Jadranu byla napříč celým kontinentem spuštěna železná opona. Za touto linií leží všechna hlavní města starých států střední a východní Evropy. Varšava, Berlín, Praha, Vídeň, Budapešť, Bělehrad, Bukurešť a Sofie, všechna tato proslulá města i s obyvatelstvem jejich zemí se ocitla v oblasti, kterou musím nazvat sovětskou sférou a všechna jsou vystavena nejen té či oné formě sovětského vlivu, ale i vysoké a v mnoha případech rostoucí míře ovládnutí z Moskvy. Jediné Athény – tedy Řecko se vši svou nehynoucí slávou – mohou svobodně rozhodnout o vlastní budoucnosti ve volbách konaných pod dohledem britských, amerických a francouzských pozorovatelů. Polské vládě ovládané Ruskem se dostalo povzbuzení, aby se neoprávněně zmocnila rozsáhlých německých území a právě probíhá masové vyhánění Němců, jehož hrozivý dosah si až dosud nikdo nedokázal představit. Komunistické strany, které v těchto zemích byly velice malé, získaly postavení a moc zdaleka přesahující počet jejich členů a ze všech sil se snaží prosadit totalitní vládu. Téměř ve všech případech byl nastolen policejní stát a prozatím nikde, s výjimkou Československa, neexistuje skutečná demokracie.“

„Na základě toho, co jsem u našich ruských přátel za války spatřil, jsem přesvědčen, že nic neobdivují tolik, jako sílu a k ničemu nechovají menší úctu, než k slabosti, především vojenské. Z tohoto důvodu ztratila stará politika mocenské rovnováhy své oprávnění. Nemůžeme si dovolit... pohybovat se v mezích nepatrné převahy a tím se vystavovat možnosti, že by někdo mohl podlehnout pokušení a pokusit se o vzájemné změření sil...“

„Budeme-li se neochvějně řídit Chartou OSN a budeme-li vystupovat s vědomím klidné a střízlivé síly, která netouží po cizím území ani bohatství a nepokouší se svévolně ovládat lidské myšlení, spojí-li se všechny britské materiální i morální síly a přesvědčení s vašimi v bratrském svazku, cesty k budoucnosti zůstanou volné nejen pro nás, ale pro všechny, a nejen dnes, ale i po všechna příští staletí.“

Studená válka - význam

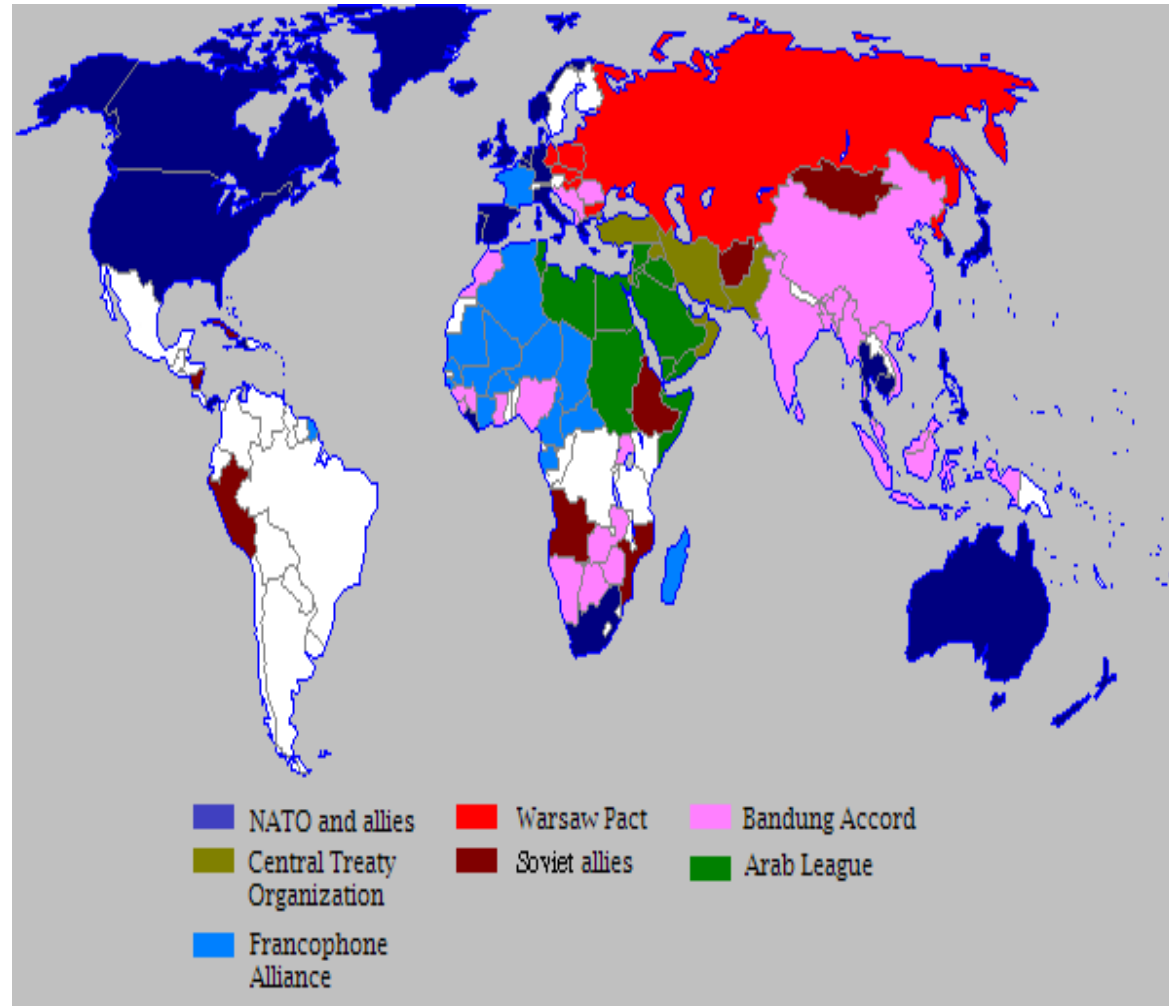
Studená válka:

Zastínila pluralitu mezinárodního napětí (např. Blízký východ, Indie-Pákistán, Čína – Vietnam, Čína – SSSR, Vietnam – Kambodža atd.) .

Zmrazila mezinárodní situaci ve stavu provizória, zejména vzhledem k Německu (Koreji, Číně a do 1975 i Vietnamu)

Naplnila svět extrémně ničivým množstvím zbraní, které stačily ke zničení 50 – 100 planet velikosti Země.

Zablokovala akceschopnost globálních bezpečnostních institucí, zejména OSN.

SSSR

Obrovské škody a ztráty.

V SSSR se posiluje pozice Stalina jako vítěze ve Velké vlastenecké válce.

Po relativním uvolnění ideologické kontroly v období války dochází k utužení poměrů, provádí se další čistky. Cílem jsou jednak vojáci přicházející z Evropy a také inteligence.

Jako zdůvodnění slouží hrozba zvenčí.

Provádí se hospodářská obnova. Až do půli roku 1947 čerpá SSSR humanitární pomoc v rámci URNA, uvažuje o účasti v Marshallově plánu.

Obnova se financuje z domácích zdrojů a reparacemi v Německu (cirka 10 mld. USD – auto stojí v USA asi 3 000 dolarů)

SSSR se sanuje i demontážemi v Mandžusku.

USA

USA vzešly z války nesmírně posíleny. Relativně nízké ztráty a vedení boje mimo území USA.

USA ztratily ve válce zhruba 400 000 lidí, v drtivé většině vojáků.

Po konverzi průmyslu produkují USA na konci 40. let téměř 50% celoplanetárního bohatství, obhospodařují dvě třetiny zlatých rezerv a mají převahu ve vědě a technice.

Americká veřejnost věří, že zvítězil americký způsob života.

USA mají zájem na formování prostředí pro světový obchod.

Spojené státy jsou světovou jedničkou jak v ekonomické, tak vojenské rovině (monopol na JZ)

Úpadek dalších mocností: VB, Francie, Japonska, Německa a Itálie.

System MZV byl bipolární jenom vojensky, nikoli ekonomicky!

Od 70. let – ekonomická tripolarita – USA – ZE – Japonsko. Vše spojenci USA!

Sovětská politika

Stalin již v roce 1945 hovoří o nutnosti nastolit v jím obsazených zemích vlastní společenský systém – jak řekl, tak činil.

V Polsku, Maďarsku, Rumunsku a Bulharsku jsou dosazeny levicové vlády přátelsky nakloněné SSSR.

V případě Polska se USA a VB musely spokojit s doplněním lublinské vlády politiky z emigrační vlády v Londýně a se slibem svobodných voleb. Ty na konci 80. let také proběhly... .

SSSR vyvíjí tlak na Turecko, požadují územní ústupky a revizi statutu Úžin.

USA v roce 1946 na žádost turecké vlády reagují vysláním křižníku do Egejského moře.

Sovětské požadavky ustaly, nicméně napětí zůstalo.

Studená válka – Irán

Irán byl okupován SSSR a VB od 1941, později tam přišly i jednotky USA.

Spojenci se za války dohodli, že po jejím skončení svoje jednotky stáhnou.

Jednání o Iránu ale ztroskotala.

Z iniciativy SSSR byla v Iránu založena komunistická strana, která začala zvyšovat svůj vliv.

iránská vláda hledá pomoc u Západu.

Nakonec se po diplomatickém tlaku Západu a slíbených ústupcích Iránu (ropné koncese a uznání autonomie iránského Azerbájdžánu) Sověti stahují.

Irán okamžitě ruší svoje ústupky.

SSSR se neúspěšně snaží získat do poručenské správy Libyi, usiluje o anexi Medvědího ostrova a o základy na Špicberkách.

Stalin se obecně snaží využít příznivou

Percepce SSSR ze strany Západu

1945 američtí znalci SSSR - **George Kennan a Averell Harriman** (velvyslanec v SSSR) - v jednání se SSSR strategie „něco za něco“.

Kennan – Dlouhý telegram (únor 1946) se domníval, že nedůvěru SSSR není možné rozptýlit – jde o povahu režimu a jeho cíle. SSSR se v B, R, P a M choval jako správce dobytých území (rekvizice majetku, deportace obyvatel, likvidace nekomunistických předáků, nerespektování legitimních exilových vlád) – **obavy Západu o budoucnost této oblasti.**

USA se dle nich měly zaměřit na budování atlantického společenství se zeměmi západní Evropy – velmi revoluční návrh versus.

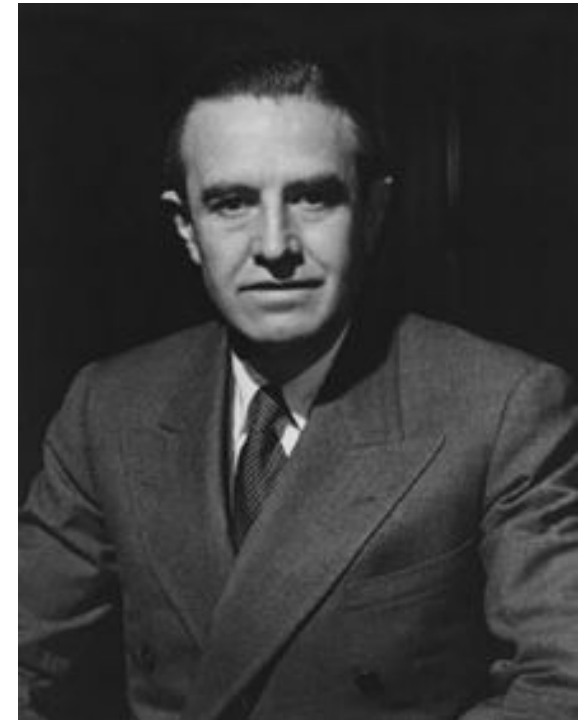
Proti veřejnost USA - se „strýčkem Joem“ se bude možné domluvit.

Podstatu sovětského režimu a jeho zločiny tehdy chtěl znát málokdo.

Churchill požadoval v roce 1945, aby USA a VB postoupily co nejdál do SE. Odmítnut USA, které si přály dohodu se Stalinem.

USA spokojeny, že se s SSSR dohodly na vzniku OSN (jejich a britský vynález) a že se rámcově dohodly i na správě a osudu Německa (Postupim). Uspokojení USA podporoval i jaderný monopol.

Truman - po Postupimi přesvědčen, že se Stalin bude respektovat dohody z Jalty, tj. právo národů vybrat si vládu, jakou uznají za vhodnou a vojenskou pomoc proti Japonsku.

Trumanova doktrína a Marshallův plán

V roce 1947 SSSR a jeho pátá kolona likviduje zbytky demokracie v Maďarsku, Bulharsku a Rumunsku.

Komunisté falšují volby v Polsku - porušení dohod z Jalty a Postupimi, tam se Stalin zavázal výměnou za respektování komunisty ustavené vlády v Lublinu provést svobodné volby. Předseda vlády Mikolajczyk uprchl a jeho lidová strana je rozpuštěna.

Snahu Západu o hospodářskou obnovu - hráz krajně levicovým tendencím.

Truman se rozhodl podpořit Turecko (pod tlakem SSSR) a převzít britské závazky v Řecku (občanská válka mezi komunisty a monarchisty – 1946 - 1949).

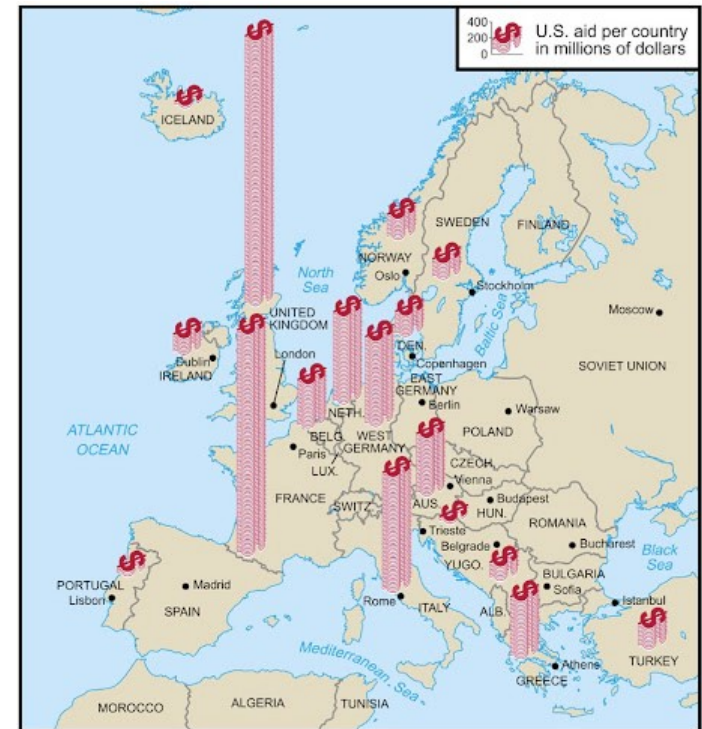
Březen 1947 - žádost Kongresu o podporu 400 mil USD - chladné reakce, projev považován za příliš agresivní (kritizuje jej i Kennan) – strategie zadržování komunismu na světě.

Všeobecnou podporu získal až program z června 1947 – program hospodářské obnovy, Marshallův plán - do konce roku 1952 poskytnuto 13 mld. USD (nakonec ne jen pro Evropu).

V rámci GAAT – proto USA vážně nepočítají, že se jej účastní SSSR.

Strategie bez SSSR ale ne proti SSSR. Sověty ovládané země a Finsko účast na MP odmítly.

Naplnila se Kennanova slova „kde vládnou Sověti, náš svět končí“.

MARSHALL PLAN AID TO EUROPE, 1948-1952

Bruselská smlouva a NATO

Francie usiluje o teritoriální oslabení Německa a hledá pro svoji politiky podporu u SSSR.

Reakce sovětů na vyhlášení Trumanovy doktríny ji nutí přiklonit se ke stanovisku VB a USA. Výměna: vlastní představy o Německu – bezpečnostní záruky USA.

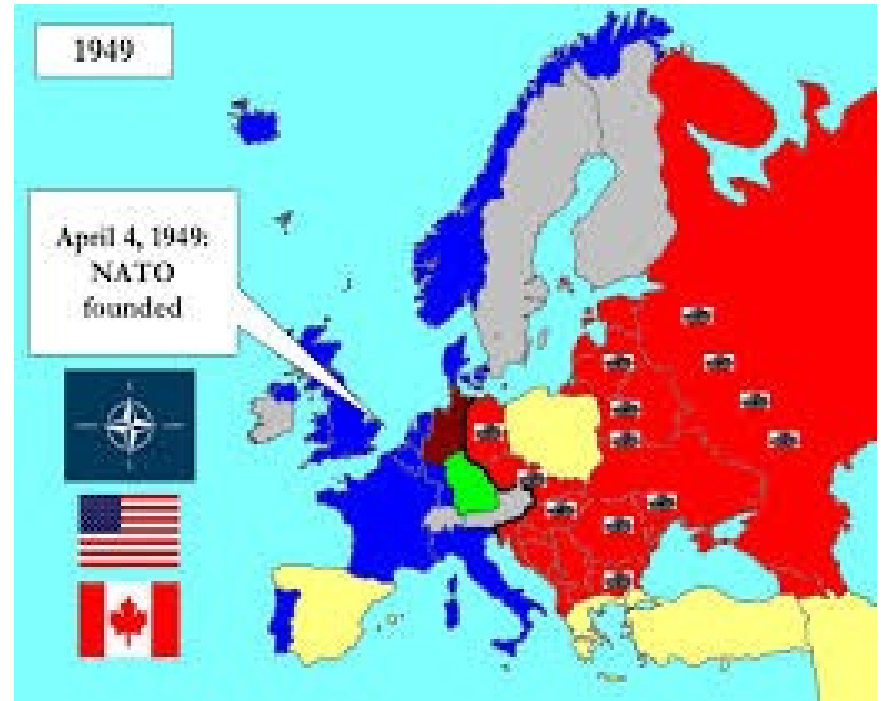
V březnu 1948 vzniká Organizace Bruselské smlouvy, předchůdkyně ZEU.

Snaha o bezpečnostní organizaci evropských států, nejprve vůči Německu ale záhy hlavně proti SSSR.

Západ se bojí sovětské vojenské akce a jednak vnitropolitického převratu.

Berlínská krize – 1948 – 1949.

V roce 1949 vzniká z podobných pohnutek NATO (12 zakládajících členů)

Korejská válka

Dálný východ – oblast střetu mezi zájmy USA a SSSR, nešlo o prioritu ani jednoho z nich. USA podporují Čankhajška v Číně, přeceňují jeho schopnosti.

Až v roce 1949 se jednoznačně staví na jeho stranu v probíhající občanské válce – pozdě!

1949 – vítězství komunistů v Číně.

USA neuznaly kom. vládu v Pekingu jako legitimní vládu v Číně, až do začátku 70. let je ČLR bez zastoupení v OSN.

Od roku 1950 USA podporují i úsilí Francie o udržení moci v Indočíně, obavy z nástupu komunistů.

Po vítězství Mao-Ce-Tunga se Čína stává prioritou pro SSSR.

Zakládány regionální bez. organizace:

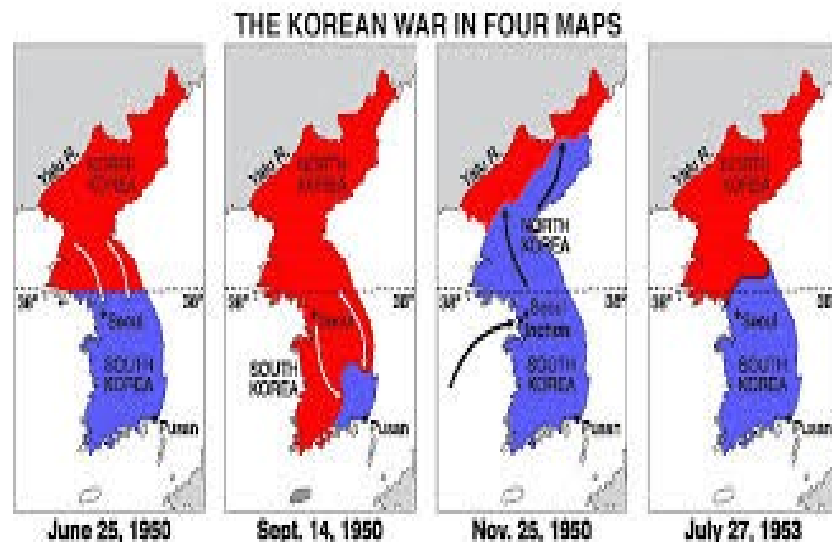
ANZUS (1951) a SEATO (VB, F, Filipíny, Pákistán a Thajsko. Posiluje se vazba USA na Thaj-Wan.

Korea je rozdělena, v roce 1948 organizovány volby, vyhlášena Korejská republika v čele s Li Syn-Manem, na severu volby neproběhly.

Rozdělení země kolem 38 rovnoběžky.

1950 – agrese KLDK na jih. Zasahuje RB OSN, odsuzuje agresora, mezinárodní síly vedou USA.

Válka končí roku 1953 příměřím. Hranicí je 38 rovnoběžka.

Uvolňování napětí po smrti Stalina

Březen 1953 – „velký učitel národů, J. V. S. umírá – šance na uvolnění napětí.

VB a USA navrhují jednání se SSSR, v lednu 1954 konferenci ministrů zahraničních věcí v Berlíně. Nic se nedojednalo, nicméně úspěch.

V roce 1954 jednání o Koreji a Indočíně v Ženevě – dohoda nedosažena.

1955 summit USA, VB, F a SSSR v Ženevě, opět žádné konkrétní výsledky, ale mluví se o úspěchu.

Květen 1955 – Chruščov v Bělehradě.

Září 1955 navázání diplomatických styků SSSR a SRN, návrat zajatců ze SSSR.

SSSR přistupuje na koncepci mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením.

Válka není nevyhnutelná, jak hlásal Stalin.

Obnovení suverenity SRN a VS

1954 – podpis Pařížských dohod

1. Z organizace Bruselské smlouvy vzniká ZEU, do níž vstupuje SRN a Itálie.
2. SRN se stává členem NATO a bude znovu vyzbrojeno.
3. Sársko se na základě dohody s Francií stává součástí SRN.

Dohody se příliš nelíbí Francii (posílení SRN) a SSSR.

SSSR protestuje proti znovu vyzbrojení SRN!

V roce 1955 vzniká Varšavská smlouva jako aliance sovětských satelitů.

Zastřešuje se tím systém dvoustranných smluv mezi socialistickými a lidově-demokratickými státy.

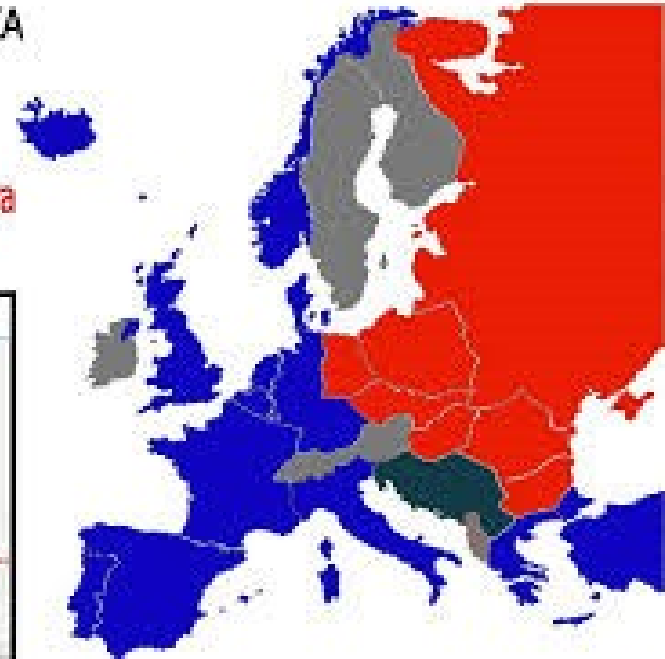
1949 - RVHP

STUDENÁ VÁLKA

NATO

Varšavská smlouva

neutrální státy

Druhá berlínská krize 1958 - srpen 1961

Listopad 1958 – nota SSSR požadující vyřešení statutu Berlína do 6 měsíců.

Velká Británie (Macmillan) v roce 1959 přesvědčila SSSR aby odstoupil od časového limitu.

Květen 1960 – summit v Paříži, debakl po sestřelení U2 nad SSSR.

Srpen 1961 – postavena Berlínská zeď, Západ si nad sovětským řešením oddychl, protože nebyla narušena práva západních okupačních mocností.

Pro SRN byl postup SSSR zklamáním.

Kubánská krize 1961-62

Od roku 1952 vládne na Kubě diktátor Batista.

USA v roce 1956 uvalily na jeho režim embargo a sankce.

Zesláblý režim padl v roce 1958 pod tlakem povstalců vedených Fidelem Castrem.

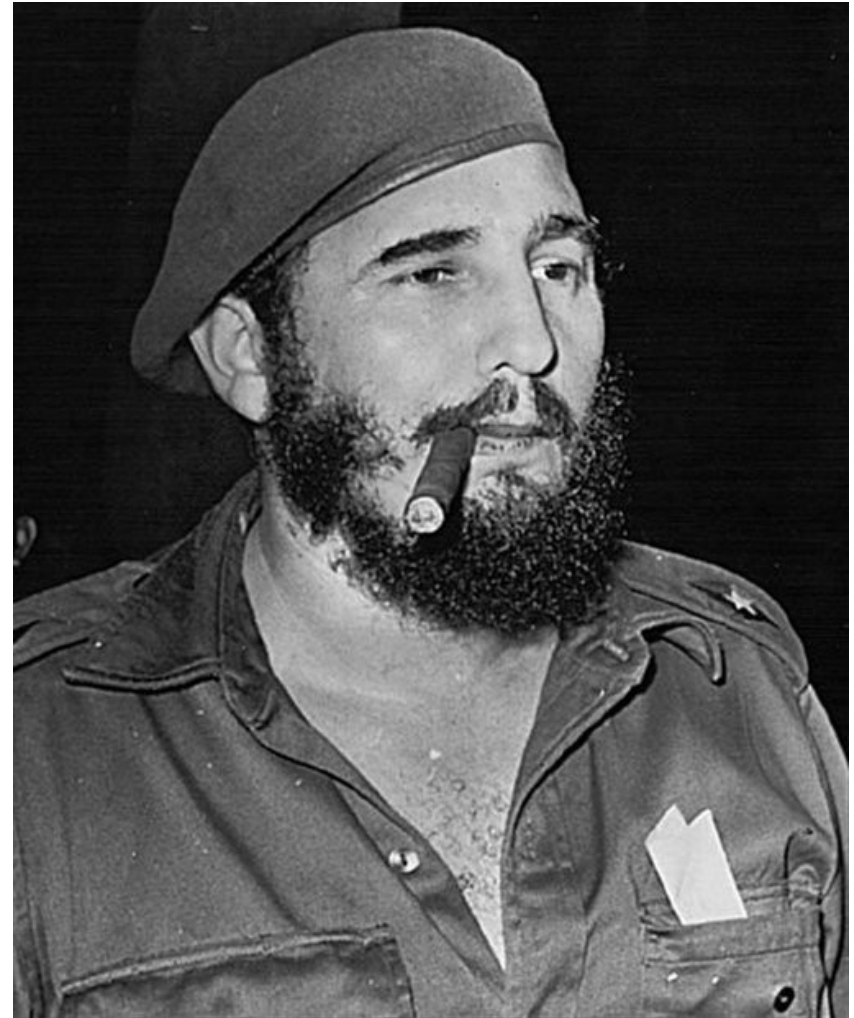
Revoluce měla **radikální, protiamerický ráz**. Přímé ohrožení amerického majetku na ostrově.

V roce 1960 – sblížení nového režimu se SSSR – obchodní dohoda.

V dubnu 1961 – plán Zapata – svržení Castrova režimu.

Vylodění v Zátocě sviní skončilo vojenským a politickým debaklem.

USA uvalují hospodářskou blokádu na Kubu.

Kubánská krize 1961-62

V červnu 1962 – smlouva Kuby a SSSR o vojenské pomoci, rozmístění sov raket středního doletu.

Kennedy vyhláší „karanténu“ (blokádu) Kuby – svět je na kraji světové války.

Po jednáních SSSR ustupuje výměnou za záruku, že USA nenapadnou Kubu a deinstalují rakety Jupiter z Turecka.

Fiasko SSSR, i propagandistické – tvrzení, nemáme tam jaderné zbraně versus slib je stáhnout!

Počátek Chruščovova pádu.

Svět na kraji jaderné války – MAD – tudy cesta nevede – politika zdrženlivosti supervelmocí!

